

Egyháztörténet szabadságharcos nézőpontból

Molnár Ferenc: *A Munkácsi Egyházmegye 1848–1849-ben. Tanulmányok és kronológia. Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2014. 220 oldal*

Az elmúlt bő másfélszáz évben megjelent könyvtárnyi szakirodalom és forrásközlés ellenére újra és újra bebizonyosodik, hogy az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc története szinte kiapadhatatlan forrás. Olyan kútforrás, amelyből az eltelt évtizedek folyamán minden generáció újat meríthetett, és az újonnan feltárt és feldolgozott források bemutatásával újat tehetett hozzá a folyamatosan gyarapodó történethez. Az egykorú keletkezett, sokszor még ma is lappangó forrásokat sokan sokféle szempontból vizsgálták és interpretálták. A bőséges előzmények után még ma is nevelődnek ki újabb és újabb történész-generációk, akiket magával ragad a „nagy év” forgataga, és új szemlélettel, más-más nézőpontból nyúlnak hozzá a forrásokhoz. A most ismertetett kötet Molnár Ferenc, egy kárpátaljai ifjú kutató tollából született, és egy olyan témával – 1848–1849 egyháztörténetével – foglalkozik, amelyet leginkább az utóbbi évtizedekben kezdtek magas színvonalon művelni, elsősorban Zakar Péter, illetve Sarnyai Csaba Máté eddigi munkásságát emelhetjük ki.

Molnár Ferenc, aki az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának doktoranduszaként foglalkozik a témával, a munkácsi görög katolikus egyházmegye korabeli történetét vizsgálja. Helyismeretének köszönhetően meglehetősen jól eligazodik e sokvallású és soknemzetiségű vidéken, amelynek egykor Magyarországhoz tartozó területén ma négy ország osztozik. A szerző egyre kiforrottabb munkásságára jellemző, hogy kötetének megjelenése előtt már tíz tanulmányt publikált a témában, és ezek egy részét a jelen kötethez is felhasználta.

Molnár munkája a nyíregyházi Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola Collectanea Athanasiana sorozatában jelent meg a Studia alsorozat hetedik köteteként.

A kötet alcímének megfelelően két fő részből áll, az egyházmegye 1848–1849-es történetét bemutató tanulmányból (amely több kisebb rész tanulmányból állt össze, így ennek megfelelően tematikus fejezetekre tagolódik) és a terjedelemben kétszer annyi oldalt számláló kronológiából.

A szerző előszavában munkája előzményeként említi Bendász István: *Az 1848–1849-es szabadságharc és a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye* című, az 1940-es években írt, de csak 1997-ben Ungváron kiadott munkáját. Molnár rámutat, hogy az előbbi kötet különösen azért értékes, mert Bendász kutatásai során olyan dokumentumokat is felhasznált, amelyek azóta már elvesztek, nem hozzáférhetőek, saját célja nem volt más, mint új források felkutatása a munkácsi püspökség történetének szakszerűbb ismertetéséhez. E kutatómunka során összeállította az egyházmegye történeti kronológiáját, melyet a kutatásai eredményeit összegző tanulmánnyal együtt e kötetben tett közzé.

Molnár főként a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi levéltárában végzett iratgyűjtést, melyet kiegészített a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, valamint az Esztergomi Prímási Levéltárban és a Hajdúdorogi Görögkatolikus Püspöki Levéltárban. A beregszászi levéltárban különösen az egyházmegye levelezése és a szentszéki ülések rövid, kivonatolt jegyzéke képezte munkájának alapját, de más fondok iratait is tanulmányozta, valamint egy tucatnyi korabeli újságot is átnézett. Egyedül talán az kelthet némi hiányérzetet, hogy a szintén az egyházmegyéhez tartozó Szabolcs, Szatmár, Zemplén vármegyék és a

Hajdu terület vonatkozásában még további források feltárása lehetséges lett volna. Nyilvánvalóan a további kutatások folyamán ez nem marad el.

A mind vallásilag, mind nemzetiségileg rendkívül tagolt régió története egyházi oldalról közelítve is igen változatos volt 1848–1849-ben. A kötet címadó tanulmánya (*A Munkácsi egyházmegye 1848–1849-ben*) érint minden olyan területet, amely meghatározó volt e másfél év régiós és ehhez kapcsolódó országos története szempontjából. Molnár írása bemutatja a forradalom ungvári fogadtatását: a görög katolikus egyházmegye szentszéke támogatásáról biztosította az áprilisi törvényeket, a papok feladata volt a törvények népek történető magyarázata, de ugyanakkor a jobbágyfelszabadítás törvénybe iktatására tekintettel elrendelték, hogy a nemesek lakta vidékeken hálaadó miséket lehetőleg ne tartsanak.

Ezután az északkelet-magyarországi megyék vonatkozásában viszonylag békésnek mondható 1848-as év egyházmegyei eseményei kerülnek tárgyalásra. Az év tavaszán bekövetkező államjogi és társadalmi változások nem hagyták érintetlenül az állam és egyház viszonyát sem. A finansziális gondokkal küszködő munkácsi görög katolikus egyházmegyének állást kellett foglalnia a katolikus autonómia mozgalom kérdésében. A római katolikus egyházhoz való 1646-os csatlakozásuk (ungvári unió) óta átélt múltbeli negatív tapasztalatok nyomán az egyházmegye a katolikus egyház autonómia igényét nem támogatta, a háború kitörése miatt végül elmaradt, az ősze tervezett nemzeti zsinaton sem kívántak részt venni. Bizalmukat inkább a megújult magyar állam törvényhozásába helyezték. Ez tükröződött a kongrua, azaz a papi fizetések ügyében is. A helyi papság nem részesült abból az állami juttatásból, amelyet más egyesült szertartású egyházmegyekben ekkor már folyósítottak, így a főként ruszin nemzetiségű görög katolikus papok többnyire nyomorúságos körülmények között végezték hivatásukat. Az ügyben 1849 elejére sikerült előrelépést elérni, ekkor

Kossuth Lajos – már az Országos Honvédelmi Bizottmány elnökeként – tett ígéretet a kongruarendezésre, és az egyházmegye nyomban megkapta az első negyedévi összeget. A szabadságharc alakulása azonban további pénzek kiutalását már nem tette lehetővé.

Az egyházmegye vezetése Popovics Bazil püspök irányításával az államkormányzati változások kapcsán reményt látott arra, hogy évtizedes háttérbe szorítottságán enyhítsen. Amikor Eötvös József kultuszminiszter görög katolikus világiak minisztériumi alkalmazását szorgalmazta, az egyházmegyei főpapság önálló görög katolikus ügyosztály felállítását indítványozta. A minisztérium azonban nem vett tudomást a felvetésről. Ugyanígy felmerült a munkácsi püspökség érsekséggé emelésének igénye, de a minisztérium ezt sem támogatta.

Áttérve a politikatörténetre, Molnár szól az 1848. évi országgyűlési képviselőválasztáson induló, a görög katolikus egyház által támogatott két ruszin képviselőjelölt sikertelenségéről, a Máramaros megye és Erdély határán kibontakozó román nemzetiségi mozgalmakról és a görög katolikus egyház közreműködéséről e mozgalmak lecsendesítésében. A szabadságharc időszakára vonatkozóan a szerző számos példával alátámasztva mutatja be, hogy a ruszin papság milyen fontos szerepet vitt a térség nyugalmanak megőrzésében és a nemzetiségi lakosság magyar kormányzathoz való hűségének megtartásában.

A szabadságharc leverése után a görög katolikus egyházmegyét is érintette a császári hatóságok által megkezdett számonkérés. Popovics püspököt felfüggesztették tisztségéből, és vizsgálat indult ellene, amely egészen 1850 őszeig tartott, ekkor visszakerült tisztségébe. Reméljük, e vizsgálat, illetve más egyházi személyeket érintő számonkérések részleteit Molnár későbbi munkáiban elemezni fogja. Igen fontos ugyanis 1848–1849. évi szereplésük, hiszen a társadalmi fejlődésben lemaradt ruszin nemzetiség értelmiségi rétegét, vezető elitjét alkották. Te-

vékenységük minden esetben útmutatóul szolgált a nép számára. Hasonló a helyzet a román nemzetiségű görög katolikus papsággal, hiszen helyi román nemesi réteg létezett ugyan, de az ekkorra már elmagyarosodott. Az értelmiség szerveződésével és a ruszin sajtó megteremtésére irányuló kísérletekkel foglalkozó alfejezetek zárják a bevezető tanulmányt. Ezek voltak egy nemzeti fejlődésében elmaradott, értelmiséggel nem rendelkező (ezt helyettesíti a papság) nép első lépései a nemzetté válás terén.

A kötet második felében egy minden részletre kiterjedő *Kronológia* kapott helyet, amely az 1848. január 4. és 1849. december 31. közötti időszak egyházmegyei és kapcsolódó köztörténeti eseményeit tartalmazza. A bevezetőben ígért kiemelések (az egyházmegyére vonatkozó adatoknál) itt nem valósultak meg, de a kronológia áttekinthető és jól használható. Egyedül a hivatkozások hiánya nehezíti meg az egyes adatok, idézetek visszakereshetőségét. A kötet végén szereplő illusztrációk és térképek jól kiegészítik a szö-

veget. Ezután alapos bibliográfia, valamint a kronológiához tartozó személy- és helynévmutató zárja a kötetet.

Molnár első monografikus munkája jól sikerült, korábban megjelent tanulmányait sikeresen dolgozta egybe, a kronológiával kiegészítve pedig hasznos kézikönyvet tett le nemcsak az egyháztörténészek, de a köztörténettel foglalkozók asztalára is. Mindenképpen hasznos lenne a kutatások folytatása, hiszen számos levéltár és forrás vonható még be a vizsgálendő körbe. A már említett vármegyék iratai mellett a hadbírószági peranyagok is kutathatók. Az egyházmegye vonatkozásában 1848–1849 reformkori előzményei, valamint az abszolutizmus időszakának egyháztörténeti vonatkozásai is feltáratlanok. Alighanem sok sikert, erőt és kitartást kell kívánnunk Molnár Ferencnek további munkájához.

SOLYMOSI JÓZSEF